

37.018.43:004.738.5

371.3::811.163.41

<https://doi.org/10.18485/kij.2021.68.2.9>

ИВАНА М. КОВАЧЕВИЋ*, докторанд
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 10.10.2021.
Прихваћен: 15.11.2021.

ПРИПРЕМАЊЕ СВИХ УЧЕНИКА ЗА ПОЛАГАЊЕ ЗАВРШНОГ ИСПИТА ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ¹

У овом раду биће разматране околности и могућности за припремање ученика за полагање завршног испита из српског језика и књижевности у редовним и специфичним наставним условима. Као једно од помоћних образовних средстава из домена дигиталних технологија, биће приказана бесплатна и јавно доступна образовна платформа „Завршни испит“², са посебним освртом на део платформе са прилагођеним интерактивним задацима из српског језика и књижевности за ученике којима је потребна додатна подршка у учењу. Платформа се може користити за остваривање образовно-васпитног процеса учењем на даљину.

Кључне речи: српски језик и књижевност, завршни испит, образовна платформа, специфични наставни услови, учење на даљину.

* ivanakovacevic980@gmail.com

¹ Припремање ученика за полагање завршног испита (и прилагођавање задатака из српског језика и књижевности) приказано је на 58. Републичком зимском семинару за наставнике српског језика и књижевности, у организацији Друштва за српски језик и књижевност. Линк: <http://drustvosj.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/03/Priprema-ucenika-sa-razvojnim-smetnjama.pdf>, 22. 4. 2020.

² Образовна платформа „Завршни испит“ настала је у оквиру пројекта „Завршни испит – платформа за равноправно укључивање ученика у образовни процес“, Друштва математичара Србије, Министарства трговине, туризма и телекомуникација, Математичког факултета Универзитета у Београду и ГеоГebra центра у Београду. Руководилац награђеног пројекта био је проф. др Мирослав Марић, редовни професор на Математичком факултету Универзитета у Београду. Чланови пројектног тима су били професори и асистенти Математичког факултета, као и Ивана Ковачевић, аутор збирке интерактивних задатака из српског језика и књижевности. Пројекат „Завршни испит – платформа за равноправно укључивање ученика у образовни процес“ награђен је на светском такмичењу *Zero Project 2020*, у организацији ЕССЛ фондације и Уједињених нација у Бечу. Линк: <http://zavrshniispit.matf.bg.ac.rs/>, 22. 4. 2020.

Завршни испит из српског језика на крају основног образовања и васпитања

Завршни испит из српског језика и књижевности регулисан је *Законом о основама система образовања и васпитања*. Спроводи се на крају основног образовања и васпитања и подразумева тест са задацима из српског језика са различитих нивоа и из различитих области. Први пут је организован школске 2010/2011. године и од тада се ученици могу припремати за овај испит помоћу *Збирке задатака из српског језика за завршни испит у основном образовању и васпитању*. У овој збирци су према сложености захтева задаци распоређени на основни, средњи и напредни ниво. У оквиру сваког нивоа задаци су груписани у четири области: *Вештина читања и разумевање прочитаног*, *Писано изражавање*, *Граматика*, *лексика*, *народни и књижевни језик* и *Књижевност*. Ова збирка је намењена ученицима који наставу прате по редовном плану и програму. За ученике који наставу прате по индивидуалном образовном плану (у даљем тексту ИОП) до сада нису креирани задаци у штампаном облику, а завршни испит се спроводи у складу са *Законом о основном образовању и васпитању Републике Србије* на посебан начин. Прилагођавање завршног испита за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, у зависности од врсте потребне додатне подршке, врши се у складу са ИОП-ом. Законом је регулисано да ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом полаже завршни испит у складу са својим моторичким и чулним могућностима, односно условима које захтева одређена врста инвалидитета. Полагањем завршног испита ученик стиче право на упис у средњу школу, у складу са *Законом* који уређује област средњег образовања и васпитања.

ИОП, планирање, организовање и спровођење завршног испита

ИОП је план прилагођавања и израђује се за ученике којима је потребна додатна подршка у учењу. Документован је план и може садржати прилагођен програм, измењен програм или програм за надарене.³ Ученици који су радили по ИОП-у, имају право на полагање завршног испита у складу са ИОП-ом. Педагошки колегијум, Стручни тим за инклузивно образовање и тимови за пружање додатне образовне подршке у свакој школи утврђују потребне врсте подршке за припрему и полагање завршног испита ових ученика. Планирање, организовање и спровођење завршног испита односи се на: прилагођавање простора и услова за полагање завршног испита, прилагођавање завршног испита, прилагођавање спровођења завршног испита и прилагођавање начина бодовања резултата на завршном испиту. У раду ће посебна пажња бити посвећена припремању учени-

³ У овом раду нећемо се бавити индивидуалним образовним планом за надарене ученике.

ка за полагање завршног испита и изради питања за завршни испит за ученике који наставу похађају по ИОП-у у специфичним наставним условима.

Специфични наставни услови – дефиниција и опис⁴

„Под специфичним наставним условима подразумевамо све услове ван учионице у којима се одвија настава са учеником или групом ученика који из различитих разлога, првенствено због болести, нису у могућности да похађају наставу у својој школи. Место одвијања овакве наставе су најчешће кућа ђака и болница” (Ковачевић 2019: 140). Реализовање наставе у болничким и кућним условима регулисано је *Правилником о начину организовања наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу*. Наставу за ученике на дужем болничком лечењу може остварити свака школа у Србији, уз посебну сагласност Министарства просвете, науке и технолошког развоја. На територији града Београда овакве видове наставе остварује Основна школа „Др Драган Херцог” у Београду.⁵ Ова школа је основана 1969. године и спроводи учење у болничким и кућним условима, као и наставу на даљину.⁶ Настава српског језика и књижевности се пажљиво планира, прилагођава и спроводи у специфичним наставним условима. Са ученицима се ради по редовном и индивидуалном образовном плану. Често ученици нису у могућности да користе уџбенике у штампаном облику и једно од решења за остваривање континуитета у раду је увођење дигиталних образовних средстава. Тада је неопходно да наставници српског језика проналазе, врше селекцију, осмишљавају и прилагођавају наставне материјале, чинећи их доступним сваком ђаку на болничком и кућном лечењу. Учење на даљину почело је свеобухватно да се спроводи у доба ванредног стања у Србији. Од 17. марта 2020. године образовне установе у Србији биле су у обавези да организују различите облике наставе на даљину. Министарство просвете, науке и технолошког развоја је школама дало подршку за овакав вид наставе, која је осим у ОШ „Др Драган Херцог”, била новина (у овом облику) за ђаке и за наставнике широм Србије. Наставници и ђаци су се суочили са различитим изазовима, од неуједначених дигиталних вештина и знања⁷ до неједнаке техничке опремљености за учествовање у настави на даљину. Такође, требало је одабрати одговарајућа дигитална образовна средства за рад, од којих многа нису била масовно тестирана и у употреби пре ванредног стања.

⁴ *Правилник о начину организовања наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу* („Службени гласник РС”, број 66 од 29. августа 2018.)

⁵ Више о школи може се прочитати на званичном сајту ОШ „Др Драган Херцог”: <http://www.osdrdraganhercog.edu.rs/>, 9. 5. 2020.

⁶ Погледати *Закон о основном образовању и васпитању Републике Србије (2019)*. Законом је регулисана настава за ученике на болничком и кућном лечењу, као и настава на даљину.

⁷ *Оквир дигиталних компетенција – Наставник за дигитално доба 2019.*

Дигитална образовна средства и утицај на процес учења

У последњих неколико година уџбеник, као основно образовно средство у образовном систему Србије, добија свој дигитални облик – у складу са развојем дигиталних технологија. Упоредо са штампаним уџбеницима, креирани су и дигитални уџбеници. Они прате садржину штампаних уџбеника и у употреби су од школске 2018/2019. године. Поред дигиталних уџбеника, у настави се користе „електронски материјали који су намењени интерактивном изучавању појединих области и образовне платформе које омогућавају наставницима коришћење постојећих материјала и креирање нових” (Марић 2014: 25). Завод за унапређивање образовања и васпитања препоручио је образовна средства за спровођење учења на даљину, поделивши их у неколико група (системи за управљање учењем, алати за интеракцију, алати за сарадњу и дељење, алати за припрему завршног и пријемног испита, дигитални уџбеници и платформе издавачких кућа, презентације, креирање и обрада видеа и слике).⁸ Сва препоручена образовна средства су бесплатна и јавно доступна за остваривање наставе на даљину у време трајања ванредног стања. Међутим, одабир погодног образовног средства није био лак задатак за наставнике у новим околностима. Водећи се принципима диференциране наставе⁹, требало је узети у обзир различите начине на које деца уче и усвајају градиво. Неки ученици најлакше усвајају градиво слушајући, други читајући, трећи док пишу, цртају мапе ума итд. Свако дете учи и изражава се на свој начин. Трбало би да наставници, у складу са различитим стиливима учења, у наставу уводе различита образовна средства за рад. Одабрана дигитална образовна средства могу бити од користи за ваљано усвајање градива, а посебно могу допринети остваривању континуитета у настави у ванредним условима јер омогућавају учење на даљину помоћу различитих канала за комуникацију и различитих интерактивних алата и средства за рад.¹⁰ Дигитална образовна средства требало да садрже пажљиво дидактички обликоване садржаје, у складу са различитим начинима и стиливима учења. Визуелни образовни садржаји требало би да укључују цртеже, илустрације, фотографије, стрипове и могу бити заступљени у дигиталним средствима свих предмета. Њима се ученици могу мотивисати за рад, посебно када одређене наставне садржаје треба чулно опазити. Текстурални наставни садржаји могу бити приступачни за читање различитим темпом. Често могу бити удружени са аудитивним наставним садржајима, који могу бити присутни најчешће у електронским уџбеницима и другим дигиталним образовним средствима за српски језик и књижевност, стране

⁸ Видети: <https://zuov.gov.rs/alati/>, 11. мај 2020.

⁹ „ДИФЕРЕНЦИРАНА НАСТАВА – означава низ друштвених, школских, наставних и организационих мера, помоћу којих школа покушава да одговори различитим способностима и интересовањима ученика и ученичких група, имајући у виду становиште о јединственој школи” (*Педагошки лексикон* 1996: 123).

¹⁰ Видети: <https://zuov.gov.rs/alati/>, 11. мај 2020.

језике и музичку културу. Аудитивни садржаји могу послужити ученицима који уче слушајући, а могу бити значајни и ученицима који имају различите тешкоће у читању или су спречени да користе штампане уџбенике због моторичких ограничења, одласка на болнички третман и из других разлога.

Дигитална образовна средства требало би да омогуће увођење у лекцију пажљиво планираним корацима путем мањих целина. Оне често претходе интерактивним питањима и задацима, који могу ученика поступно довести до различитих запажања, закључака, као и до систематично и трајно усвојених садржаја планираних планом и програмом наставе и учења¹¹ за сваки предмет. „Кретање” кроз дигитална образовна средства требало би да буде једноставно и могло би допринети остваривању самосталности у учењу – посебно могу бити од користи ученицима којима је потребна помоћ у раду (помоћ при читању, писању, држању уџбеника у руци, окретању страница). У настави на даљину или у болничкој настави дигитална образовна средства добијају посебан значај јер често ученик није у могућности да са собом носи уџбенике у штампаном облику, па се све активности и учење одвијају на интернету и помоћу „паметних” уређаја (мобилних телефона и таблета). На овај начин може се остварити континуирано усвајање градива, чак и када је ученик привремено или трајно спречен да похађа наставу у матичној школи.

Образовна платформа „Завршни испит”

Као пример помоћног образовног средства из домена дигиталних технологија, биће приказана бесплатна и јавно доступна образовна платформа „Завршни испит”, са посебним освртом на део платформе са прилагођеним интерактивним задацима из српског језика и књижевности за ученике којима је потребна додатна подршка у учењу. Биће описано како платформа изгледа из угла ученика и наставника. Такође, биће представљени задаци из српског језика за ученике типичног развоја¹² и за ученике којима је потребна додатна подршка¹³. Приступ ученицима са инвалидитетом је некада био условљен праћењем способности и могућности ученика. Међутим, показало се да се способности и могућности ученика не могу унапред одредити, нити веродостојно проценити различитим тестовима. Испољиће се једино у ситуацији која мотивише и пружањем различитих могућности ученицима да се опробају у раду и не буду ограничени

¹¹ Наставни план и програм (ранији назив)

¹² Деца типичног развоја или „типична деца – термин који се користи за децу којој није потребна додатна подршка у раду” (Маџура 2015: 22).

¹³ У књизи *Инклузивно образовање* користи се назив „деца којој је потребна додатна подршка”, а односи се на много различитих група деце (деца са сметњама у развоју и инвалидитетом, децу припадника националних мањина изложених дискриминацији, децу погођену сиромаштвом итд.) Нада Маџура, аутор поменуте књиге, објашњава да се не може предвидети све оно што једно дете може ометати у остваривању права на образовање, а да би се нагласила мера у којој су ова деца рањива, користи се и термин *осетљива деца* (Маџура 2015: 31).

унапред одређеним убеђењима о способностима и постигнућима.¹⁴ Образовна платформа „Завршни испит” садржи задатке из математике и српског језика који могу помоћи ученицима да се припреме за завршни испит. Ова образовна платформа настала је из тежње да се креира образовно средство које би могло бити од помоћи за ваљано увежбавање задатака за завршни испит, било да се ученици образују у редовним школама или наставу прате док су на болничком и кућном лечењу у Србији и иностранству, по редовном или индивидуалном образовном плану. Ако узмемо у обзир чињеницу да за ученике који наставу прате по ИОП-у не постоји званична збирка задатака за припрему завршног испита, онда је јасна неопходност постојања образовне платформе „Завршни испит”. Један од циљева израде платформе био је да се ученицима обезбеди образовно средство које ће бити лако за коришћење и које може утицати на осамостаљивање ученика у раду. Електронска збирка интерактивних задатака из српског језика за завршни испит организована је према сложености захтева по угледу на *Збирку задатака из српског језика за завршни испит у основном образовању и васпитању*, а задаци су распоређени на *основни, средњи и напредни ниво*. У оквиру сваког нивоа задаци су груписани у четири области: *Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање, Граматика, лексика, народни и књижевни језик и Књижевност*. Сви задаци су усклађени са стандардима¹⁵ који се испитују задацима на завршном испиту. Новина у односу на стандардну збирку у штампаном облику је *прилагођени ниво* на платформи, који је намењен ученицима који наставу прате по ИОП-у.

Платформа је посебну улогу у припремању свих ученика за завршни испит учењем на даљину добила у доба ванредног стања. Предложена је од стране Завода за унапређивање образовања и васпитања као образовно средство за учење на даљину и за припрему завршног испита.¹⁶ Такође, препоручена је од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Уницефа као платформа са образовним ресурсима за све нивое образовања на даљину и налази се на *Листи дигиталних алата за рад са децом и ученицима којима је током учења на даљину потребна додатна подршка*.¹⁷

¹⁴ Повећање доступности и квалитета образовања кроз припрему индивидуализованог приступа детету/ученику, 49. програм на листи коју доноси Министар, решење бр. 153-03-31/2010-06 од 26.05.2010. (Савез учитеља Републике Србије, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, у оквиру пројекта „Образовање за социјалну инклузију”).

¹⁵ Листа образовних стандарда који се испитују задацима на завршном испиту може се наћи на последњим странама *Збирке задатака из српског језика за завршни испит у основном образовању и васпитању*.

¹⁶ Видети: (<https://zuov.gov.rs/alati/#1585241840186-836632cd-a772>), 9. 5. 2020.

¹⁷ Видети: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B4-%D1%81%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%BE%D0%BC/>, 5. 10. 2021.

Образовна платформа из угла ученика и наставника

Када ученик приступи почетној страни платформе „Завршни испит”, може одабрати за рад задатке из математике или српског језика. Када одабере и означи картицу *српски језик*, ученику се отвара могућност да решава *тест наставника*, *прилагођени тест*, *стандардни тест* и *сопствени избор*.

Тест наставника подразумева решавање задатака које је наставник креирао помоћу задатака на платформи. Када наставник одабере задатке и креира тест, платформа аутоматски креираном тесту додељује број. Ученици приступају тесту уносом броја теста који је наставник креирао. *Стандардни тест* подразумева задатке који одговарају пробном завршном испиту. Када ученик приступи овом тесту, на платформи се из базе аутоматски креира тест који садржи двадесет задатака по угледу на тест на завршном испиту. *Сопствени избор* подразумева да ученици могу сами бирати тачно одређене нивое и области градива из којих желе да провере своје знање. На тај начин се формира тест који се састоји само од задатака из одабраних области и са одабраних нивоа. *Прилагођени тест* подразумева задатке из свих области које се проверавају на завршном испиту. Тежина задатака и текст задатака прилагођени су ученицима којима је потребна подршка у раду. Овај ниво са предлогом задатака из српског језика представља новину у односу на *Збирку задатака из српског језика за завршни испит у основном образовању и васпитању*. „Наставницима се пружа могућност да са овог нивоа одаберу одређене задатке, у складу са интересовањима и напредовањем ученика којима је ИОП намењен. Такође, уколико задаци са овог нивоа не одговарају ученику који прати ИОП, наставницима је остављена могућност да осмисле самостално задатке који ће одговарати одређеном ученику. Ова погодност посебно је значајна за креирање задатака који одговарају ИОП-у са измењеним програмом” (Марић/Ковачевић 2017: 191).

Да би наставници користили све могућности платформе „Завршни испит”, потребно је да отворе кориснички налог за приступ платформи. Када наставници приступе платформи, отвара им се наставнички део садржаја на платформи.¹⁸ Када наставници креирају своје налоге, могу користити у настави већ постојеће задатке, а могу креирати и сопствене задатке. Задаци наставника који је креирао задатке биће видљиви само том наставнику и његовим ученицима. Задаци из базе платформе видљиви су свим корисницима платформе. Наставник може креирати тест бирајући задатке из базе платформе, из сопствене базе или комбинавањем задатака из сопствене базе са задацима из базе платформе.

Различити типови задатака и анализа решених задатака

Платформа садржи различите типове задатака: *задаци са нумеричким и текстуалним уносом*, *задаци са изузимањем елемента из датог низа*, *задаци са повећавањем појмова из леве са појмовима из десне колоне* и *задаци са обележавањем*

¹⁸ Погледати: <http://zavrshniispit.matf.bg.ac.rs/doc/uputstvo.pdf>, 10. 5. 2020.

тачног одговора. Прву групу чине задаци са текстуалним уносом. У дигиталном окружењу ови задаци су најзахтевнији ученицима за решавање, а наставницима за осмишљавање. Поред познавања правописа, ученици би требало да воде рачуна о правилном уношењу знакова интерпункције у поље предвиђено за унос решења у задатку. Требало би да наставници дају прецизно упутство како се задатак решава (којим писмом се пише одговор, напоменути да се запета пише уз реч, да међу речима треба да буде један размак итд.). Платформа не признаје одговор ако није написан ћирилицом (осим ако није наглашено у задатку другачије) и ако знаци интерпункције нису написани онако како је предвиђено програмирањем задатка итд. Другу групу чине задаци са *изузимањем елемента из датог низа*. Овакви задаци присутни су у штампаним збиркама (*Наставни листови*), а у електронској збирци су прилагођени на различите начине и најбројнији су на *прилагођеном нивоу*. На основу језичког осећања (Ломпар 2014: 3) може се доћи до тачног одговора. Трећу групу чине задаци са *повезивањем појмова из десне са појмовима из леве колоне* (Слика 1). Решавање задатака омогућено је повезивањем помоћу боја. Ова могућност може олакшати рад ученицима са моторичким и визуелним сметњама. На слици је задатак са *прилагођеног нивоа*.

Слика 1. Пример задатка са прилагођеног нивоа, област Граматика

Када ученик проверава одговор, појављује се решење, а некада и илустрација која је повезана са одговором. На *средњем* или *напредном нивоу* овакав задатак могу решавати и интелектуално очувани ђаци са моторичким ограничењима, ученици који не говоре итд. Четврту групу чине задаци у којима се тражи да се означи један или више тачних одговора. Нуди се неколико могућности, од којих је једна тачна. Од ученика се очекује да обележе реченицу која је правилно написана. Сложенија група ових задатака садржи алтернативни избор са три,

четири или више могућности, од којих треба обележити више тачних одговора. Код оваквих задатака појављују се вишеструки тачни одговори, посебно код оних где треба обележити више од једне тачне тврдње.

Тестови на платформи „Завршни испит” и резултати истраживања

Образовна платформа „Завршни испит” од 2014. године служи за припремање ученика за различите врсте тестирања из српског језика и књижевности. Може бити погодна за израду домаћих задатака, иницијалних и годишњих тестова, припрему за завршни испит, континуирано праћење постигнућа ученика у различитим временским интервалима, као и за осамостаљивање ученика са развојним сметњама и инвалидитетом и припремање за наставак школовања заједно са вршњацима типичног развоја. Урађене тестове ученици шаљу наставницима, а њихови резултати се чувају у базама података. На овај начин наставници могу да прате рад и напредовање ученика у одређеном временском периоду.

Ученици су и у ванредним околностима имали прилику да се путем платформе ваљано припреме за активности које су их чекале на пробном завршном тесту¹⁹. Тест „Самопроцена знања 2020” је први онлајн пробни завршни тест у Републици Србији. Стога, поред учења и увежбавања градива на платформи, ученици су отклонили или ублажили трећу и бригу око решавања теста на нови начин, што је са психолошко-педагошке стране гледано веома важно, посебно када се узме у обзир узраст ђака и важност успеха на завршном испиту за наставак школовања.

Дакле, платформа се као помоћно образовно средство користи за учење на даљину, а њен значај је посебно изражен у доба ванредног стања. Анализирајући доступне резултате на платформи у једномесечном периоду, од 1. марта 2020. до 1. априла 2020. године, дошло се до закључака који иду у прилог тврдњи да је платформа послужила као помоћно образовно средство за припрему пробног завршног испита „Самопроцена знања 2020”. У наведеном периоду, на платформи је регистровано урађених око 90.000 тестова, од којих је 3092 теста послато наставницима српског језика на увид. Када су у питању уређаји помоћу којих су се решавали задаци са платформе, на првом месту је употреба мобилног телефона 67,06%, затим кућног рачунара 31,76%, док је најмање ученика користило таблет у раду, у процентима 1, 18%. Такође, коментари ђака указују на велику заступљеност мобилних телефона у раду, а односе се на информације да су за рад на платформи на телефонима инсталирали ћириличку тастатуру, коју нису имали пре приступања раду на платформи. Дакле, на платформи је заступљена ћирилица. „У школском систему се мора истрајавати на ћирилици као примарном српском писму, без обзира на личне афинитете ученика и наставника. Ћи-

¹⁹ Пробни завршни испит из српског језика одржан је 22. 4. 2020. и садржао је интерактивне задатке у дигиталном окружењу: <https://www.mojaucionica.gov.rs/>

рилица је основно српско писмо (иако јој је у другој половини двадесетог века латиница тај примат одузела)” (Брборић 2011: 119).

Прилагођавање задатака из српског језика и књижевности

У завршном делу рада приказаћемо прилагођавање текста у задатку из српског језика и књижевности за ученике који наставу прате по индивидуалном образовном плану. Начин прилагођавања текста вршен је у складу са *Програмом подршке деци и ученицима са сметњама у развоју*. Када су у питању задаци из области *Књижевност и Вештина читања и разумевање прочитаног*, присутни текстови су подељени на мање целине, дуже реченице су скраћене, водило се рачуна о реду речи у реченици (субјекат, предикат, објекат), изостављане су непознате речи и изрази, управни говор је често претваран у неуправни говор, а целине су биле повезане са илустрацијама (тамо где је било смислено). *У је потребно* прилагодити налог, нагласити колико има тачних тврдњи које треба обележити, управни говор претворити у неуправни и величину слова у задатку повећати. У раду са ученицима којима је потребна додатна подршка у учењу, дошло се до различитих закључака о прилагођавању текста у задатку. Примера ради, *знаци навода* нису одвлачили пажњу у раду и нису реметили концентрацију ученицима са интелектуалним сметњама, али им је знатно олакшан рад претварањем реченица из управног у неуправни говор, као и скраћивањем дужих реченица. Ученицима са моторичким ограничењима, за решавање задатка није било од пресудног значаја прилагођавање текста у задатку. Њима је омогућен или олакшан рад обележавањем тачних одговора малим бројем покрета у дигиталном окружењу. У штампаном облику, у оваквом задатку би се од ученика захтевало да заокруже слово испред тачних тврдњи, што ученици са моторичким ограничењима не би могли да ураде без помоћи друге особе, иако знају решење задатка (не могу да држе оловку у руци или ако могу, често не могу прецизно да ураде оно што се од њих тражи због невољних и неконтролисаних покрета, који их ометају у раду и одузимају им доста времена).

Предлог теста за увежбавање градива са *прилагођеног нивоа*

Тест 1 креиран је на основу најчешће бираних задатака за формирање теста (од стране наставника који користе платформу у раду) из базе задатака са *прилагођеног нивоа* на платформи „Завршни испит” и прилагођен формату за штампање. Очекује се да ученици успешно савладају завршни испит јер су упознати са тестовима налик тесту на завршном испиту. На овај начин им је омогућено, као и деци типичног развија, да помоћу адекватне збирке задатака из српског језика за завршни испит у основном образовању и васпитању, увежбају задатке

и припреме се за завршни испит. Тест за завршни испит креира наставник за сваког ученика који наставу прати по ИОП-у. Предлог једног теста (*Тест 1*) за увежбавање градива за завршни испит на образовној платформи „Завршни испит” може се видети уписивањем броја **1374** у поље *Тест наставника*. Наставници могу преузети тест са платформе и прилагодити га штампаном облику. *Тест 1* је прилагођен штампаном облику и садржи десет задатака, најчешће присутних у прилагођеним тестовима на платформи. Препоручен формат: *фонт*: Times New Roman; *величина фонта*: 14 и већи. Задаци треба да буду креирани у складу са *принципима универзалног дизајна*.²⁰

Уколико наставницима не одговара ни један задатак из базе прилагођених задатака, остављена је могућност да на једноставан начин креирају сопствене задатке и сместе их у сопствену базу прилагођених задатака. Ова база биће видљива само наставнику који је креирао базу и његовим ђацима, а наставник може да комбинује задатке из сопствене базе са задацима који већ постоје на платформи уколико су одговарајући за одређено тестирање.

Тест 1	
1. Повежи цртеже са њиховим називима.	
ЈАБУКЕ	
ШАРГАРЕПА	
ЈАБУКА	
ЈАГОДЕ	
ШАРГАРЕПЕ	
ЈАГОДА	

²⁰ Видети: http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2016/04/uputstvo_za_izradu_nastavnog_materijala_univerzalni_dizajn-1.pdf

2. Погледај пажљиво слику. Испод слике су три текста. Један се може повезати са сликом. Заокружи слово испред текста који се може повезати са сликом.

- а) Моја сестра воли спорт и музику. Игра тенис и свира клавир.
 б) Мој друг не воли спорт и музику. Њега интересују мобилни телефони и компјутери.
 в) Ја волим спорт. Са пријатељима играм фудбал, идем на пливање и скупљам сличице.

3. Упиши слово **ч** или **ћ** тамо где недостаје и добићеш назив биљке са слике.

чи_ак

4. Којој врсти речи припада подвучена реч у реченици?
 Заокружи слово испод тачног одговора.

Милица пише песму.

- а) ИМЕНИЦА
 б) ГЛАГОЛ

5. Прецртај два придева у следећем низу:

СРЕЂАН КУЋА ХРАСТ ЛЕП

6. Допуни реченицу правилним обликом речи која се налази у загради.

На грану су слетеле _____ (птица).

<p>7. Прочитај наведене реченице из приче „Огледало”и одреди правилан редослед догађаја. Заокружи слово испред тачног одговора.</p> <p>а) Зека је шетао шумом и наишао на огледало. Зека је узео огледало и почео се огледати. Затим је наишла лисица.</p> <p>б) Зека је узео огледало и почео се огледати. Затим је наишла лисица. Зека је шетао шумом и наишао на огледало.</p>	
<p>8. Заокружи слово испред реченице у којој су све речи написане према правилу о писању великог почетног слова.</p> <p>а) Марко и Милан летују у будви.</p> <p>б) Марко и Милан летују у Будви.</p> 	
<p>9. На линији напиши реч цак писаним словима ћирилице.</p> <p>-----</p> 	
<p>10. Подвуци реч која не припада следећем низу.</p> <p>РУЧАТИ ЧОКОЛАДА СЕДЕТИ СПАВАТИ</p>	

Закључак

У овом раду разматране су околности и могућности за припремање ученика за полагање завршног испита из српског језика и књижевности у редовним и у условима учења на даљину, које је почело свеобухватно да се спроводи у доба ванредног стања у Србији. Од 17. марта 2020. године образовне установе у Србији биле су у обавези да организују различите облике наставе на даљину. Наставници и ђаци су се суочили са различитим изазовима, од неуједначених дигиталних вештина и знања до неједнаке техничке опремљености за учествовање у настави на даљину. Такође, требало је одабрати одговарајућа дигитал-

на образовна средства за рад, од којих многа нису била масовно тестирана и у употреби пре ванредног стања. Као једно од помоћних образовних средстава из домена дигиталних технологија, приказана је бесплатна и јавно доступна образовна платформа „Завршни испит”, са посебним освртом на део платформе са прилагођеним интерактивним задацима из српског језика и књижевности за ученике којима је потребна додатна подршка у учењу. Из свега наведеног може се закључити да образовна платформа „Завршни испит” може допринети припреми ученика за полагање завршног испита, било да раде по редовним или индивидуалном образовном плану и може се користити за остваривање образовно-васпитног процеса учењем на даљину.

ЛИТЕРАТУРА

Брборић 2004: В. Брборић, *Правопис српског језика у наставној пракси*, Београд: Филолошки факултет.

Брборић 2015: В. Брборић, *Правопис и школа*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Вукајловић 2004: Б. Вукајловић, *Инклузивно образовање*, Бања Лука: ИП Графид

Ковачевић 2019: И. Ковачевић, „Проучавање народне књижевности у специфичним наставним условима”, *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, Vol. 14 (2019), p. 139–156.

Марић/Ковачевић 2017: М. Марић, И. Ковачевић, „Развој и примена образовних платформи”, *Образовање, Тематски зборник радова међународног значаја „Електронске комуникације и информационо-комуникационе технологије”*, ови Сад: Друштво дефектолога Војводине.

Марић 2014: М. Марић, „Платформа еЗбирка”, *Зборник радова са научно-стручног скупа „Информатика 2014 – нови трендови у развоју информационих система”*, (стр. 24–28). Београд: Друштво за информатику Србије.

Мацура 2017: С. Мацура, *Инклузивно образовање*, Крагујевац: факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.

Мркаљ/Константиновић 2011в: З. Мркаљ, С. Константиновић, *Збирка задатака из Српског језика за основну школу: према стандардима за полагање завршних испита*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Мркаљ 2014: З. Мркаљ, *Планирање у настави, Српски језик и књижевност у старијим разредима основне школе*, Београд: Klett.

Николић 2006: М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Лексикон дефектолошких термина, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999.

Ломпар 2014: В. Ломпар, *Језичке главоломке*, Београд: Клетт.

Ломпар 2013: В. Ломпар, *Наставни листови уз Граматику за 8. разред основне школе*, Београд: Клетт.

Педагошки лексикон, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1996.

Повше и др. 2016: И. В. Повше, М. Тркуља и др., *Програми подршке деци и ученицима са сметњама у развоју*, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања. Scanner studio.

Ivana M. Kovačević

PREPARING ALL STUDENTS FOR THE FINAL SERBIAN LANGUAGE AND
LITERATURE EXAM IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Summary

This paper considers opportunities to prepare all students for the final exam in Serbian language and literature. As an additional educational tool in the field of digital technologies, the free and publicly available educational platform “Final Exam” is presented, with special reference to the part of the platform which offers customized interactive tasks in Serbian language and literature for students with or without disabilities. The platform can be used for implementation of the educational process in the distance learning environment.

Key words: Serbian language and literature, final exam, educational platform, specific teaching conditions, distance learning